

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

มหาเวสสันดรชาดก คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โพธิสัตว์ นับเป็นชาติที่ ๑๐ ในทศชาติชาดก ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ คือ สุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก มีทั้งสิ้น จำนวน ๑๓ กัณฑ์ ๑,๐๐๐ พระคาถา กล่าวถึงพระเวสสันดรโพธิสัตว์

ที่ทรงบำเพ็ญทานบารมี อย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะบรรลุพระบรมโพธิญาณ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ (๑) เพื่อศึกษาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาคุณธรรมของบุคคลในมหาเวสสันดรชาดก (๓) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์คุณธรรมของบุคคลในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ข้อมูลที่รวบรวมมาจึงประกอบด้วยเอกสารและงานวิจัย คือ (๑) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งคัมภีร์อื่นๆ ทางพระพุทธศาสนา (๒) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ตำราหนังสือ งานวิจัย เอกสารบทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกที่เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตจากคัมภีร์พระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดก และสรุปและอภิปรายผล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ มหาเวสสันดรชาดกประเด็นว่า คุณธรรมของบุคคลในมหาเวสสันดรชาดกที่เป็นแบบอย่าง พบหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตในตัวเองบุคคลที่มีบทบาทในการดำเนินเรื่องและเป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคมไทยนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ทศพิธราชธรรมคือหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองมี ๑๐ ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับควบคุมตนเองในการใช้อำนาจหน้าที่และสำหรับการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้แก่

๑) ทาน การให้คือ การสละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยงช่วยเหลือประชาชน และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒) ศีล ความประพฤติดีงาม คือ ระมัดระวังการกระทำและการพูดประกอบแต่สุจริต รักษาจิตดีคุณให้เป็นตัวอย่างและเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนหรือผู้ใต้ผู้ปกครอง มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลนได้

๓) บริจาคะ การบริจาค คือ การเสียสละความสุขสำราญหรือแม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและ ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔) อาชวะ ความซื่อตรง คือรักษาสัจจะปฏิบัติภารกิจ โดยสุจริตมีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน

๕) มัทวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยดี ไม่เย่อหยิ่ง หยาบกระด้าง ไม่ถือตัว ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวลต่อประชาชน

๖) ตปะ ความทรงเดช คือ ไม่ยอมตกเป็นทาสของกิเลสหรือตัณหาสามารถระงับยับยั้งได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญทางโลก มุ่งแต่จะทำหน้าที่หรือภารกิจให้เรียบร้อยหรือสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธคือ ไม่ลุแก่อำนาจความโกรธสามารถอดกลั้นความโกรธไว้ได้เพราะถ้ามีความโกรธอาจทำให้การวินิจฉัยความหรือการกระทำต่างๆ ผิดพลาดหรือเสียความเที่ยงธรรมได้ง่าย มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความขุ่นเคืองวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตเป็นธรรมเป็นตัวของตัวเอง

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีดหรือกินแรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิรอำนาจขาดความกรุณาหาเหตุเบียดเบียนลงโทษแก่ประชาชนผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำถึงจะลำบากเหน็ดเหนื่อยเพียงใดก็ไม่ท้อถอยหรือทอดทิ้งภารกิจที่กระทำโดยชอบธรรม เพื่อความสุขของประชาชน

๑๐) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ หนักแน่นในธรรมไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้ายลาภสักการะ มีความเที่ยงธรรมในด้านยุติธรรม และในด้านระเบียบแบบแผนในการปกครอง ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในกัณฑ์หิมพานต์ว่า

พรหมวิหารธรรม คือธรรมของท่านผู้ใหญ่ ๔ ประการ

๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข

๒) กรุณา คือความสงสารปรารถนาให้พ้นทุกข์

๓) มุทิตาคือ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นเป็นสุข

๔) อุเบกขา คือความวางเฉยไม่ติใจ ไม่เสียใจ เมื่อเห็นผู้อื่นเป็นสุขหรือทุกข์

พระราชาธรรม แปลว่า ธรรมของผู้ครองเรือน หมายถึง หลักธรรมสำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่เป็นเพศคฤหัสถ์ มีหลักธรรมย่อยที่ควรปฏิบัติ ดังนี้

๑) จริงใจ (สัจจะ) หมายถึง ซื่อสัตย์ จริงใจพูดจริงทำจริง มีความจริงใจต่อกันและกัน

๒) ข่มใจ (ทมะ) หมายถึงมีจิต ใจหนักแน่น มั่นคงไม่หวั่นไหวง่ายใช้สติปัญญาแก้ปัญหา

๓) อดทน (ขันติ) หมายถึง อดทน เข้มแข็งไม่ย่อท้อ อดทนจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ

๔) เสียสละ (จาคะ) หมายถึง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันสิ่งของหรือสิ่งต่าง ๆ เท่าที่จะเสียสละได้

สังคหัตถ์ หมายถึง หลักธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคม ให้มีความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกัน เป็นหลักธรรมสำหรับการผูกมิตรไมตรี ระหว่างกัน มี ๔ หลักธรรมย่อย ดังนี้

๑) ความเสียสละ (ทาน) หมายถึง การช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปันไม่ชี้เหนียว ไม่เห็นแก่ตัว อาจเป็นการเสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญา เหมือนพี่น้องไทยเรากำลังช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยอยู่ในขณะนี้

๒) พุทธดี (ปิยวาจา) หมายถึง พูดจาอ่อนหวาน สุภาพไพเราะน่าฟัง พูดแต่คำสัตย์คำจริง พูดแต่สิ่งที่เป็นสาระมีประโยชน์ พูดประสานความรักความสามัคคี ไม่พูดส่อเสียด ให้ร้ายจนเกิดความแตกแยกในสังคม เพราะการพูดก็กลายเป็นกระแสจนเกิดผลกระทบได้ไม่น้อยเช่นกัน ส่วนคนฟังก็อย่าหูเบาเชื่อคนง่าย ต้องใช้วิจารณญาณในการฟังตามหลัก กาลามสูตร ๑๐ จึงจะไม่ก่อเกิดความเสียหายต่อสังคม

๓) การบำเพ็ญประโยชน์ (อถถจริยา) หมายถึง การช่วยเหลือสังคม ทำงานสาธารณะประโยชน์ เช่น ช่วยกันบรรจุน้ำหรือขนกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วม โดยไม่ต้องรอคำเรียกร้องจากใครหรือหน่วยงานใด เหมือนหลายๆ คน หลายๆ ชุมชน ที่กำลังทำอยู่ขณะนี้

๔) การวางตนเหมาะสม (สมานัตตตา) หมายถึง การรู้จักกาลเทศะ ปฏิบัติตนได้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย

กตัญญูทเวที แปลว่า รู้คุณท่านแล้วตอบแทนคุณท่าน

๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบแทน ข้อนี้นี้ได้หมายถึงว่าแม่พ่อเลี้ยงเรามา ก็เพื่อหวังมาเอาคืนในภายหลัง ความรู้สึกนั้นไม่มีแน่นอนกับแม่พ่ออย่างแท้จริง แต่ให้เราคิดว่าถ้าเราไม่เลี้ยงท่านแล้วใครจะเลี้ยง เหมือนเช่นเราครั้งเป็นทารก ถ้าหากท่านไม่เลี้ยงเราใครจะเลี้ยง แม้ปล่อยทิ้งๆขว้างๆก็คงลำบากยากแค้นไปแล้ว

๒) ทำกิจธุระของท่าน งานของท่านที่ได้ทำมาแล้ว และยังคงดำเนินการอยู่ หรือภาระใดๆที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ลูกควรต้องสอบถาม แสดงน้ำใจทั้งช่วยท่านแบ่งเบาภาระ เพราะอายุท่านก็เยอะแล้ว คนอื่นทำก็คงไม่ทำให้ท่านสบายใจได้มากเท่ากับลูกของท่าน

๓) ดำรงรักษาวงศ์สกุล ให้คงอยู่และไม่เสื่อมเสียหาย การได้กำเนิดลูกมาคนหนึ่ง อย่างน้อยก็หวังให้ได้สืบทอดวงศ์สกุล ไม่ให้สังคมได้ดูแคลนว่าลูกบ้านนั้นบ้านนี้ไปทำเสื่อมเสีย จนต้องออกมาถามว่า “ลูกใครหนาช่างเป็นเช่นนี้” การที่จะให้สกุลคงอยู่ได้ลูกจึงต้องคบหาแต่เพื่อนที่ไผ่ดี ไม่ชักชวนไปในทางเสื่อม โดยเฉพาะต้องทำหน้าที่ของตน ในเบื้องต้นคือเชื่อฟังคำสั่งสอนท่าน เรียนและศึกษาตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์ แม้ไปทำงานจะมีครอบครัว ก็ต้องปรึกษาท่านเพื่อให้ได้มาซึ่งสามีภรรยาที่ดี

๔) ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นผู้สมควรรับมรดก มรดกสมบัติที่ท่านมีอยู่ สุดท้ายก็มอบให้กับผู้เป็นลูก แต่ก็จะเป็นผู้รับมรดกนั้น ต้องทำตนให้สมควรรับ เพื่อให้ท่านได้สบายใจว่าสมบัตินี้จะไม่สูญไปเมื่อมอบให้ นั่นคือต้องเป็นผู้อยู่ในศีล ในธรรม อย่างน้อยก็ศีล ๕ นอกจากนั้นก็ต้องศึกษาวิชาการที่เหมาะสมกับมรดกนั้นว่า จำเป็นต้องใช้ศิลปวิทยาใดบ้างจึงจะรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต้องศึกษาเรื่องนั้นๆอย่างเต็มที่

๕) เมื่อท่านล่วงลับทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี “อุ อา กะ สะ” อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ (เนื่องจาก **อิตถะ** แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ช้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า

ทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไฉตริ เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการทำงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุปายในการทำงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์(ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนักด้วยคิดว่ารายได้ของเราจกต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจกต้องไม่เหนือรายได้

ฆราวาสธรรม แปลว่า ธรรมของผู้ครองเรือน หมายถึง หลักธรรมสำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่เป็นเพศคฤหัสถ์ มีหลักธรรมย่อยที่ควรปฏิบัติ ดังนี้

๑) จริใจ (สัจจะ) หมายถึง ซื่อสัตย์ จริใจพูดจริงทำจริง มีความจริงใจต่อกันและกัน

๒) ข่มใจ (ทมะ) หมายถึง มีจิต ใจหนักแน่น มั่นคงไม่หวั่นไหวง่ายใช้สติปัญญาแก้ปัญหา

๓) อุตทน (ขันติ) หมายถึง อุตทน เข้มแข็งไม่ย่อท้อ อุตทนจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ

๔) เสียสละ (จาคะ) หมายถึง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันสิ่งของหรือสิ่งต่างๆ เท่าที่จะเสียสละได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ควรนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต สำหรับบุคคลในสังคมไทย

สังคหัตถ์ หมายถึง หลักธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคม ให้มีความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกัน เป็นหลักธรรมสำหรับการผูกมิตรไมตรี ระหว่างกัน มี ๔ หลักธรรมย่อย ดังนี้

๑) ความเสียสละ (ทาน) หมายถึง การช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปันไม่ขี้เหนียว ไม่เห็นแก่ตัว อาจเป็นการเสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญา เหมือนพี่น้องไทยเรากำลังช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยอยู่ในขณะนี้

๒) พุดดี (ปิยวาจา) หมายถึง พุดจาอ่อนหวาน สุภาพไพเราะน่าฟัง พุดแต่คำสัตย์คำจริง พุดแต่สิ่งที่เป็นสาระมีประโยชน์ พุดประสานความรักความสามัคคี ไม่พุดส่อเสียด ให้ร้ายจนเกิดความแตกแยกในสังคม เพราะการพุดก็กลายเป็นกระแสดึงดูดผลกระทบได้ไม่น้อยเช่นกัน ส่วนคนฟังก็อย่าหูเบาเชื่อคนง่าย ต้องใช้วิจารณญาณในการฟังตามหลัก กาลามสูตร ๑๐ จึงจะไม่ก่อเกิดความเสียหายต่อสังคม

๓) การบำเพ็ญประโยชน์ (อถถจริยา) หมายถึง การช่วยเหลือสังคม ทำงานสาธารณะประโยชน์ เช่น ช่วยกันบรรจุน้ำหรือขนกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วม โดยไม่ต้องรอคำเรียกร้องจากใครหรือหน่วยงานใด เหมือนหลายๆ คน หลายๆ ชุมชน ที่กำลังทำอยู่ขณะนี้

๔) การวางตนเหมาะสม (สมานัตตตา) หมายถึง การรู้จักกาลเทศะ ปฏิบัติตนได้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย

พรหมวิหารธรรม คือธรรมของท่านผู้ใหญ่ ๔ ประการ

- ๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข
- ๒) กรุณา คือความสงสารปรารถนาให้พ้นทุกข์
- ๓) มุทิตาคือ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นเป็นสุข
- ๔) อุเบกขา คือความวางเฉยไม่ติใจ ไม่เสียใจ เมื่อเห็นผู้อื่นเป็นสุขหรือทุกข์

กตัญญูกตเวที แปลว่า รู้คุณท่านแล้วตอบแทนคุณท่าน

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบแทน
- ๒) ทำกิจธุระของท่าน
- ๓) ดำรงรักษาวงศ์สกุล
- ๔) ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นผู้สมควรรับมรดก
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

จากการศึกษาคุณธรรมของบุคคลในมหาเวสสันดรชาดก สภาพปัญหาสังคมในปัจจุบันที่กำลังขาดคุณธรรมจริยธรรม ถึงขั้นวิกฤต เป็นเหตุให้สภาพสังคมเปลี่ยนไปในด้าน คุณธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ของสังคมไทย มีปัญหาเกิดขึ้นอย่างมากมายเช่น ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันทั้งภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ยังพบปัญหาการแตกแยกของคนในสังคมอย่างกว้างขวางจนไม่สามารถแก้ปัญหาได้

ดังนั้นจึงควรนำหลักธรรมเข้าไปสู่ประชาชนทุกหมู่เหล่า โดยผ่านกระบวนการทางสังคม เช่น การอบรม การสัมมนาด้านพระพุทธศาสนา จัดค่ายคุณธรรม ปัญหาต่างๆก็จะหมดไปจากสังคมไทย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไปผู้ที่มีความสนใจในการทำวิจัยเรื่องมหาเวสสันดร ควรจะวิเคราะห์ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. เปรียบเทียบคุณธรรมของบุคคลที่มีบทบาทในมหาเวสสันดร
๒. วิเคราะห์มหาเวสสันดรชาดกในแต่ละภูมิภาค ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้
๓. วิเคราะห์ความเป็นมาของชาดกในพระพุทธศาสนา